

Odpovědnost školy za úraz žáka

Publikováno: 14.4.2016

Typ: rozhodnutí soudů

Zdroj: Bezpečnost a hygiena práce 2016/4

JUDr. Petr Bukovjan

Úvod

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, neupravuje toliko odpovědnost (zaměstnavatele) za újmu způsobenou (zaměstnanci) v souvislosti s pracovním úrazem nebo nemocí z povolání. Ve svém přechodném ustanovení § 391 obsahuje pravidla týkající se odpovědnosti školy za úraz, který se stane jejím žákovi. Konkrétně stanoví v odstavci 3:

„Příslušná právnická osoba vykonávající činnost školy odpovídá žákům středních škol, konzervatoří a jazykových škol s právem státní jazykové zkoušky a studentům vyšších odborných škol za škodu, která jim vznikla porušením právních povinností nebo úrazem při teoretickém a praktickém vyučování ve škole nebo v přímé souvislosti s ním. Došlo-li ke škodě při praktickém vyučování u právnické nebo fyzické osoby nebo v přímé souvislosti s ním, odpovídá za škodu právnická nebo fyzická osoba, u níž se praktické vyučování uskutečňovalo. Došlo-li ke škodě při výchově mimo vyučování ve školském zařízení nebo v přímé souvislosti s ním, odpovídá za škodu právnická osoba vykonávající činnost daného školského zařízení. Vykonává-li činnost školy nebo školského zařízení organizační složka státu nebo její součást, odpovídá za škodu jménem státu tato organizační složka státu.“

Byť se níže uvedený judikát týká odpovědnosti školy za úraz žáka (střední) školy, protože jde o posouzení podle stejného právního předpisu, jeho závěry jsou využitelné i pro případ pracovního úrazu zaměstnance v souvislosti s výkonem závislé práce.

Právní věta

Pokyny k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci jsou konkrétní pokyny dané zaměstnanci vedoucími zaměstnanci, kteří jsou mu nadřízeni. Z tohoto ustanovení vyplývá, že, kromě toho, že je akcentována konkrétnost pokynu, nejsou předepsány žádné další náležitosti jak co do formy, tak co do obsahu; právní relevanci proto má jakýkoli výslovný pokyn, ať je již učiněn písemně, nebo ústně, stanoví-li závazný způsob chování jednoznačným a nezaměnitelným způsobem.

Není ničím vyloučeno, aby s ohledem na případnou složitost problematiky, v jejímž kontextu je vydáván, byl pokyn pro snazší pochopení doplněn bližším odůvodněním, uvedení důvodu však není náležitostí, bez které by měl být pokyn jako takový neúplný. Je třeba totiž mít na zřeteli, že pokyn k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci vlastně představuje závazné pravidlo chování, které (v zákonných mezích) ukládá povinnost něco (ne)konat, či něčeho se zdržet, aniž by – důsledně vzato – jeho adresát byl oprávněn jeho obsah hodnotit z hlediska jeho důvodů, případně z hlediska jeho smyslu a účelu. To platí zejména, je-li obsahem pokynu absolutní, srozumitelně vyjádřený, zákaz určitého chování, který adresát musí bez dalšího respektovat.

Uvedené vztaženo na posuzovaný případ znamená, že „zákaz koupat se bez dozoru v rybníce“ jako objektivní, srozumitelně vyjádřené pravidlo chování, má charakter pokynu k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a splňuje požadavky, které na pokyn k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci klade zákoník práce.

(rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17.9.2015, sp. zn. 21 Cdo 268/2015)

Předmět sporu

Posouzení toho, jak konkrétní musí být pokyn k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci vzhledem k okolnostem případu, a míry zproštění se odpovědného subjektu za úraz způsobený jeho porušením.

Právní úprava

§ 270 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů – zproštění se odpovědnosti zaměstnavatele za škodu nebo nemajetkovou újmu způsobenou zaměstnanci pracovním úrazem.

§ 349 odst. 2 zákoníku práce – pokyny k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci.

§ 391 odst. 3 zákoníku práce – odpovědnost právnické osoby vykonávající činnost školy za škodu, která jim vznikla úrazem při teoretickém a praktickém vyučování ve škole nebo v přímé souvislosti s ním.

Skutkový stav (popis případu)

Žák střední školy se v rámci svého vzdělávání zúčastnil školního pobytu – adaptačního kurzu v areálu rekreačního střediska.

Jednoho dne po obědě, kdy se žáci přesouvali do chatek, kde měli trávit polední klid, tento žák, ve snaze vylovit z malého rybníka spolužákovu botu, se v rychlosti převlékl do plavek a při skoku šipkou do mělké vody utrpěl úraz; tímto úrazem došlo k poranění míchy a fraktuře krční páteře – zlomení obratlů s neurologickou lézí – kvadruplegií.

Střední škola nezanedbala žádnou povinnost z hlediska vykonávání dozoru a dohledu, žákům (včetně poškozeného) se dostalo jak od třídní učitelky před odjezdem, tak od instruktora místě poučení, že – kromě jiného – je zakázáno koupat se bez dozoru v rybníce.

Žák se přesto na škole domáhal náhrady za ztížení společenského uplatnění; škola odmítla požadovanou částku zaplatit s odůvodněním, že se zcela zprostita své odpovědnosti za škodu, neboť žák porušil pokyn k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a toto porušení bylo jedinou příčinou škody; předmětné plnění tedy vyžadoval žák soudní žalobou.

Argumenty žáka a soudu II. stupně

Žáci byli sice seznámeni se zákazem koupat se bez dozoru v rybníce, ale nebylo zjištěno, zda byl uveden důvod zákazu spočívající v tom, že voda je mělká a při skoku do vody může dojít k závažnému poranění; poučení o tom, že voda je mělká, nebylo natolik důrazné, aby si ho žáci takto pamatovali.

Pokyn, který žáci dostali, nebyl zcela dostatečný, neboť žalovaná škola bez přiměřeného důvodu spoléhala na to, že všichni studenti jsou si vědomi nebezpečí pramenícího ze skoku do mělké vody, a nepřizpůsobila vyslovený zákaz okruhu poučovaných; poškozený žák se nacházel ve věkové skupině s velmi rizikovými vzorci chování a jeho jednání ovlivnila i nedostatečná rozumová vyspělost; u patnáctiletého dítěte, aby pochopilo objektivní nebezpečnost situace, je třeba vyžadovat vedle obecného pokynu také vysvětlení důvodů, proč je určité chování zakázáno.

Na vzniku škody se tedy podílely i další příčiny, a proto se škole podařilo zprostit své odpovědnosti pouze zčásti, a to z převážné části, nikoliv však zcela.

Následkem úrazu se žák stal „plně invalidní“, a oproti aktivitám před poškozením zdraví, zejména s ohledem na jeho aktivní sportovní život (závodil na osmiveslici a skifu), jsou nyní jeho možnosti seberealizace jak v zaměstnání, tak i v dalších sférách života zcela vyloučeny.

Argumenty školy a soudu prvního stupně

Žáci, kteří se zúčastnili adaptačního kurzu, byli dostatečně poučeni jak ze strany školy a třídní učitelky, tak ze strany instruktorů o pravidlech bezpečnosti v areálu a o zákazu koupání bez souhlasu učitele; jednání poškozeného žáka bylo impulsivní, bez rozmyslu a zcela proti pokynům třídního učitele, neboť studenti se měli odebrat na chatky k polednímu klidu.

Jelikož škola prokázala, že žák svým zaviněním porušil předpisy o bezpečnosti a ochraně zdraví, ač s nimi byl řádně seznámen a jejich dodržování bylo vyžadováno a kontrolováno, a že toto porušení bylo výlučnou příčinou vzniklé škody, své odpovědnosti za vzniklou škodu se zcela zprostita; škoda vznikla výlučně zaviněním žáka, neboť u patnáctiletého studenta lze oprávněně předpokládat, že má a může vědět, že skokem po hlavě do vody bez vědomosti o její hloubce si lze přivodit i fatální zranění.

Je třeba, aby pokyn k zajištění bezpečnosti práce byl dostatečně konkrétní, jeho formu však zákon nestanoví; podmínkou dostatečné konkrétnosti pokynu není „vysvětlení“, proč vlastně má být takový pokyn dodržován.

Pokyn „zákaz koupání v rybníku“ je dostatečně konkrétní a zahrnuje v sobě závazné pravidlo chování, resp. zdržení se určitého chování; tvrzení, že pokyn nebyl dostatečně důrazný a nebyl odůvodněn, nemá oporu v zákoně; názor, že k tomu, aby byl pokyn dostatečně konkrétní, je třeba žákům zdůraznit, co se v případě porušení zákazu může stát, odporuje ustálené judikatuře dovolacího soudu.

Z odůvodnění rozhodnutí soudu

Ustanovení § 391 odst. 3 zákoníku práce rozšiřuje věcnou působnost ustanovení zákoníku práce i na případy, kdy se nejedná o vztah ze závislé práce; v případě odpovědnosti za škodu vzniklou žákou střední školy úrazem je tedy třeba aplikovat všechna ustanovení upravující odpovědnost za škodu vzniklou porušením právních povinností nebo odpovědnost za škodu vzniklou pracovním úrazem.

Odpovědnost za škodu při pracovních úrazech je vybudována na principu tzv. objektivní odpovědnosti zaměstnavatele (v posuzovaném případě právnické osoby vykonávající činnost školy); tato odpovědnost je dána, i když zaměstnavatel (odpovědná právnická osoba) dodržel povinnosti vyplývající z právních a ostatních předpisů k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, pokud se odpovědnosti zcela nebo zčásti nezprostí.

Zaměstnavatel se může zprostit odpovědnosti za škodu zcela též, prokáže-li, že škoda vznikla tím, že postižený zaměstnanec svým zaviněním porušil právní, nebo ostatní předpisy anebo pokyny k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, ačkoliv s nimi byl řádně seznámen a jejich znalost a dodržování byly soustavně vyžadovány a kontrolovány, zaměstnavatel nemohl škodě zabránit, a že tyto skutečnosti byly jedinou příčinou škody; zčásti se zaměstnavatel může z uvedených důvodů zprostit odpovědnosti, prokáže-li, že škoda vznikla v důsledku výše uvedených skutečností a že tyto skutečnosti byly jednou z příčin škody.

Přitom je třeba mít na zřeteli, že existenci liberačních důvodů soud vždy zkoumá s přihlédnutím k okolnostem jednotlivého případu, zejména se zřetelem k tomu, kde (za jakých místních podmínek) a z jakých důvodů byl pokyn k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci zaměstnavatelem vydán (zda šlo o pokyn přiměřený dané situaci), komu byl bezpečnostní pokyn určen (zda byl adresátovi s ohledem na jeho fyzickou a psychickou vyspělost srozumitelný), popřípadě čeho jím mělo být dosaženo.

S názorem odvolacího soudu, že k úplnosti pokynu k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, který stanoví zákaz určité činnosti, je zapotřebí, aby jeho součástí bylo i důrazné vysvětlení důvodu zákazu koupat se bez dozoru v rybníku, nelze vyslovit souhlas.

S pravidlem o zákazu koupání v rybníku byli studenti seznamováni jak před odjezdem, tak i na místě samém; uváděli odvolací soud, že však poučení o tom, že je voda mělká, nebylo natolik důrazné, aby si ho pamatovali, řečeno jinak – že seznámení s pokynem k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci nebylo provedeno řádně, pak tomuto názoru nelze přisvědčit; je jisté správné, že seznámení s uvedeným pokynem bylo adresováno nezletilým studentům, nicméně z provedeného dokazování vyplývá, že studenti pokyn z hlediska jeho obsahu vnímali a chápali i v celkovém kontextu prostředí, na které se vztahoval; přijetí opatření, které by studentům fyzicky zabránilo, aby vydaný pokyn nebyl porušován, nebylo dobře možné a prakticky uskutečnitelné.

Předpoklad řádného seznámení s pokyny k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci jako podmínky úplného nebo částečného zproštění se odpovědného subjektu souvisí s další podmínkou, že totiž musí jít o zaviněné porušení těchto pokynů; zavinění, jako vnitřní psychický vztah poškozeného ke svému jednání a k jeho následkům, může být zkoumáno jen nepřímou, a to prokázáním takových skutečností, jejichž prostřednictvím se psychický (vnitřní) vztah poškozeného k jeho jednání a k následkům jeho jednání projevuje navenek, jinak řečeno – protože poškozený za normálních okolností nechce sám sobě přivodit poškození zdraví úmyslně – prokázáním skutečností, z nichž lze dovodit, že poškozený věděl, nebo vzhledem k okolnostem a ke svým osobním poměrům vědět měl a mohl, že si svým jednáním může poškození zdraví způsobit.

Je možné, že žalobce hodnotil vyslovený zákaz jinak a také reagoval jinak, než by reagovali ostatní jeho spolužáci (kteří jej ostatně podle skutkových zjištění odvolacího soudu těsně před nehodou varovali, aby do vody neskákal), nicméně vzhledem k okolnostem a osobním poměrům měl a mohl i jako dospívající mladý muž vědět, že pokyn, který byl vysloven jak před odjezdem, tak na místě samém, musí respektovat a dodržovat.

Protože odvolací soud rozhodl nesprávně a dosavadní výsledky řízení ukazují, že je možné ve věci rozhodnout, Nejvyšší soud České republiky změnil rozsudek odvolacího soudu tak, že rozsudek soudu prvního stupně potvrdil.